

مطهری با بهره‌گیری از میراث گذشته اسلامی یعنی منطق، فلسفه، عرفان و کلام اسلامی توانستند به نقد اندیشه‌های هگل و مارکس بپردازند و نسل زمان خود را از انحراف دور سازند.

■ استاد عبدالحسین خسروپناه و مباحثی در علوم عقلی و حکمی

حوزه علمیه در دوران معاصر با توجه به تحولات فکری و فلسفی در دنیا، مسئولیت‌های دشوار و رسالت‌سنگینی بر دوش دارد، که بخشی از آن، تقویت، توسعه و ترویج علوم عقلی و حکمی اسلامی است. علوم عقلی در ایران به برکت پیروزی انقلاب و مدیریت شایسته رهبران حکیم، رشد و بالندگی و فعلیت یافته است. مراکز و مؤسسه‌های تخصصی و انجمن‌های علمی که در حوزه علمیه موفق شدند حکمت اسلامی را با رویکرد انتقادی نسبت به فلسفه و الهیات غرب به طلاب جوان و مستعد منتقل کنند و پژوهش‌های توصیفی، تحلیلی و انتقادی ارزش‌مندی را انجام دهند؛ شاهدی بر این مدعاست.

شاهد دیگر این که حوزه عقلی در دهه‌های اخیر توانست در برابر فتنه‌های فکری و فلسفی معاصر سرفراز بیرون بیاید. نخست، توان‌مندی حکمت اسلامی در مقابله با تفکر مارکسیتی و سوسیالیستی است که اندیشه برخی متدینان را نیز به التقاط کشاند و بزرگانی همچون علامه طباطبائی و استاد

دوم، پاسخ‌گویی علوم عقلی اسلامی به شبهات فلسفی و الهیاتی جدید است که از مکاتب چند سده اخیر غرب، یعنی تجربه‌گرایی، عقل‌گرایی، مکتب انتقادی و پوزیتویسم، تحلیل‌زبانی گرفته و آگزیستانسیالیسم گرفته و در دهه‌های اخیر با ادبیات بومی، به صورت تهاجمی وارد سرزمین ایران اسلامی شدند. حکمای متعلم معاصر در حوزه علمیه توانستند این هجمه فکری فرهنگی را پاسخ گویند.

● **بایسته‌هایی برای تحول در حوزه علوم عقلی**
حوزه امروز باید بتواند نیازهای حکمی جهان را با رویکرد اسلامی شناسایی و طبقه‌بندی کند. هم‌چنین فلسفه، کلام و عرفان اسلامی باید بتواند با تغییر ساختار علمی خود، صدها پرسش جدید مطرح شده از سوی مکاتب غربی و شرقی را با روش و رویکرد اسلامی پاسخ دهد. فلسفه اسلامی باید با توجه به واقعیت‌های خارجی و نیازهای فردی و اجتماعی انسان معاصر و با بهره‌گیری از مباحث انتزاعی بتواند فلسفه‌های مضاف به علوم و فلسفه‌های مضاف به امور را که حدود چهل دانش هستند، تأسیس کند و

تحول از منظر نخبگان حوزوی

برخی از اساتید و نخبگان حوزوی در دیداری که با مقام معظم رهبری داشتند، نکته نظریاتی کاربردی درباره «تحول حوزه» ارائه نمودند، که در سطوح گوناگون می‌تواند راه‌گشا باشد. از این رو، «مجله حوزه» بنا به ضرورت و تأثیرگذاری این نوع مسائل در برنامه‌های کمی و کیفی حوزه و حوزویان، به اجمال مطالبی را برای بهره‌مندی بیشتر پیش‌رو خوانندگان می‌گذارد.

توسعه دهند. در این باره چند مطلب قابل اشاره است:

- فلاسفه باید علوم حکمی خود را در سطوح مختلف به جامعه عرضه کنند؛ - ضرورت مدیریت علوم عقلی به لحاظ نیازهای فکری و معنوی دنیا و از جهت منابع انسانی و از حیث اهداف و اصول راهبردی به منظور فراگیری آن توسط طلاب در کنار تحصیل فقه و اصول؛

- تغییر شیوه فرایند آموزش علوم عقلی، یعنی آموزش منطق، کلام و فلسفه در سطوح مختلف حوزه به لحاظ روش و محتوا؛

- برنامه ریزی برای ترویج علوم عقلی به ویژه کلام اسلامی در حوزه‌های شهرستان‌ها با محوریت حوزه علمیه قم جهت مقابله با جریان‌های ضد فرهنگ مانند شیطان پرستی، ادیان ایران باستان، عرفان‌های نوپدید، بهائیت، تصوف فرقه‌ای، ابتذال فرهنگی در سینما، موسیقی، رمان، وهابیت و مدعیان دروغین مهدویت‌گرایی.

■ **استاد محمدرضا یزیدی نژاد و پیش‌زمینه‌های تحول در حوزه**

برای طراحی حوزه متحول در مسیر مرجعیت علمی می‌بایست محورهای اساسی ذیل را مد نظر قرار داد:

ارائه طبقه‌بندی جدیدی از علوم اسلامی

که هر علم را در جایگاه مناسب خود تعریف و علوم مادر را از علوم مصرف‌کننده متمایز نماید؛

لایه‌بندی علوم را از مرکز به بیرون مشخص کند؛

جایگاه هر علم را در شبکه مفهومی و معنایی علوم اسلامی مشخص و چگونگی تعامل حوزه‌های علمیه را با یک‌دیگر نشان دهد و سپس سیاست‌های حمایتی از علوم مختلف بر این اساس هدفمند شود؛

ضرورت هدف‌مند شدن سیاست حمایتی از رشته‌های تخصصی آموزشی؛ حرکت به سمت نظام آموزشی نخبه‌گرا و نخبه‌پرور؛

توجه به محوریت دانشوران؛ چنان‌که حلقه‌های علمی حوزه سنتی ما حول محوریت فرد، نخبه و ملا شکل می‌گرفته و این آموزش را می‌داده که باید به قله‌ها نگاه کرد؛

ضرورت ایجاد هاضمه علمی مناسب برای حوزه.

■ **استاد محمد مهدی شب‌زنده‌دار و مباحثی در معنویت و اخلاق**

مسئله اخلاق و معنویت در حوزه علمیه از جهات مختلف حائز اهمیت است و باید

مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد. در این جا به محورهایی در این باره اشاره می‌شود:

توجه به ورودی‌های حوزه علمیه؛ رسالت تزکیه مردم، تربیت مردم و رسالت انذار و تبشیر که در آیات قرآن و آموزه‌های دینی نیز وجود دارد؛

مقدمات این رسالت، تفقه در دین است. مسئله تفقه در دین، مقدمه انجام وظایف انذار و تبشیر و تزکیه ناس است؛ حفظ شأن و مقام جلالت دین و ائمه طاهریین و اولیای دین (علیهم‌السلام)؛

تدریس متون معنوی جزو دروس حوزه قرار گیرد.

■ **استاد هادی صادقی و رسانه و هنر**

در این بحث نسبت رسانه‌های جدید، فناوری اطلاعات و هنر با روحانیت خواهیم پرداخت.

رسانه‌ها با استفاده از ظرایف هنری، تقلید، تبیین، کشف و تلقین واقعیت و یا حتی خلق واقعیت می‌کنند؛ آن هم واقعیت مجازی. بنابراین چند نمونه را در این جا برمی‌شمردیم:

نخست، نقش‌سازی: روحانیت باید در این جهان مجازی ایفای نقش کنند؛ آن هم در دو بخش: یکی، در تولید علم؛ دوم، در به دست گرفتن قدرت رسانه‌ای.

باید تولید علم و ارتباطات رسانه‌ای در صدر وظایف حوزه قرار گیرد. سهیم شدن در مدیریت کلان و سیاست‌گذاری جهان مجازی، تربیت دینی و اخلاقی از طرق مجازی در کنار طرق حقیقی و واقعی، ارائه بنیادهای اندیشه و تفکر، ارائه سبک زندگی دینی برای جهانیان؛ هجرت مجازی، تبلیغات مجازی و برخی دیگر از نقش‌ها که متوجه روحانیت است؛ اموری هستند که حوزه‌ها باید برای همه این‌ها خود را آماده کنند.

دوم؛ آگاهی: شناخت رسانه‌های جدید به‌ویژه رسانه‌های آینده و کارکردها و امکاناتی که آن‌ها در اختیار بشر قرار می‌دهند.

سوم مهارت: کسب آمادگی برای حضور در این فضاها متکثر فرهنگی که در این جا به برخی راهکارها اشاره می‌شود:

توجه به آموزش‌های الکترونیک؛ ایجاد فضاهای مجازی و شبکه‌های اجتماعی با هدف گسترش تولید محتوا به دست عموم طلاب و حضور فعال و مؤثر روحانیون در زیستگاه دوم بشر، یعنی جهان مجازی؛

تعیین مأموریت سیاست‌گذاری و هماهنگ‌سازی داده‌ها و فراداده‌ها در عرصه فناوری اطلاعات در حوزه برای یکی از مراکز موجود حوزوی؛

تربیت متخصصان دین‌شناس که رسانه را هم بشناسند برای حضور در

نقش‌های مرتبط با روحانیت؛ فراگیر نمودن تولید محصولات پژوهشی در عرصه فناوری اطلاعات و از طریق حمایت از تولیدات شخصی و شرکت‌های خصوصی؛ هدایت محتوایی برنامه‌ها با زبان رسانه در موضوعات مختلف کلامی، اعتقادی، اخلاقی و فقهی.

● راهکارهای استاد علی صیوحی طسوجی برای تحول در حوزه

تدوین سند چشم‌انداز حوزه علمیه؛ کاربردی کردن و به‌روزرسانی اخلاق به تناسب نیاز حوزویان؛ برنامه‌ریزی برای ارتقای بینش و بصیرت سیاسی طلاب؛ توجه به تحقیق محوری و منتهی شدن ماهیت تدریس محور حوزه در سطوح عالی به تحقیق محوری تا زمینه نهضت تولید دانش اسلامی فراهم شود؛ توجه به تخصص‌های اسلامی مورد نیاز به صورت بومی؛ تعریف ارتباط کامل و روش بین محتوای دروس با مسائل و نیازهای حال و آینده؛ بهای بیشتر به اندیشه مولدان دانش

ناب و ایده‌ها و طرح‌های نوین حوزویان در عرصه علم و فرهنگ و سیاست؛ تعامل حوزه و حوزویان با مراکز دینی، علمی و فرهنگی ایران و جهان.

● استاد محمدجعفر علمی و رسالت جهانی حوزه

مخاطب پیام اسلام، همه بشریت بوده و هست. رسالت حوزه‌های علمیه را از این منظر می‌توان به عنوان حافظان و مبلغان رسالت نبوی ﷺ به سه شاخه اصلی تقسیم کرد: مسائل عامی که تمدن بشری با آن روبه‌رو است؛ مسائل جهان اسلام و تشیع. در این جا به چند راهکار جهت تحول در این باره اشاره می‌شود: آشنایی عمیق علمی و نه صرفاً رسانه‌ای با مسائل فکری و پرسش‌هایی که در ارتباط با تمدن بشری، جهان اسلام و تشیع مطرح است؛ حفظ اصالت‌ها و ارزش‌های اسلامی در عین ورود به ادبیات قابل فهم مخاطبان جهانی؛ اهتمام بیشتر حوزه به رسالت جهانی خود و پرهیز از هر گونه حساسیت‌زایی

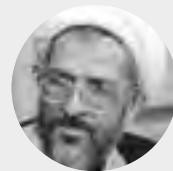
با تبیین گفتمان وحیانی عقلانی اهل بیت ﷺ متناسب با وضعیت امروز جهان اسلام و چالش‌های معاصر؛ حضور پررنگ تر علمی و پژوهشی و ارتباط گسترده‌تر و نزدیک‌تر متخصصان حوزوی با شبکه‌های نخبگان و افراد مؤثر در ساحت‌های گوناگون فرهنگی در کشورهای مختلف به ویژه جهان اسلام؛ عقب‌نبودن از جریان فکری مطرح در دنیا و آگاهی به هنگام از وضعیت فکری موجود در دنیا و آینده‌پژوهی به معنای تاثیرگذاری بر جریان این اندیشه‌ها، که حوزه در این عرصه نیازمند ساز و کاری مناسب و درخور است؛ تشکیل ستادی در حوزه قم برای تدوین نقشه راه و بررسی چگونگی اشراق جهانی اندیشی در نظام آموزشی و پژوهشی حوزه‌های عملیه و نیز حضور فعال در عرصه‌های فکری بین‌المللی با تکیه بر امکانات نهادهای موجود؛ تأسیس مؤسسه‌ای پژوهشی و نه آموزشی در قم برای رصد و پژوهش گفتمان‌های موجود در عرصه بین‌الملل با تأکید ویژه بر آینده‌پژوهی و با تکیه بر شبکه‌ای از اتاق‌های فکر و محققان متعهد در کشورهای مختلف، یعنی یک فعالیت شبکه‌ای.

● استاد ابوالقاسم علیدوست؛ هست‌ها و باید‌ها در استنباط فقه

دو تکلیف مهم متوجه متکفلان استنباط احکام شرعی است: نخست، لزوم ایستایی بر فقه جواهری، یعنی حفظ چارچوب‌های شناخته شده فقهات فنی و پرهیز از هر گونه ساختارشکنی و بدعت در این زمینه؛ دوم، توجه به اقتضائات زمان و مکان، اداره قانون‌مند جامعه و ساحت‌های نوپدید و به تعبیر ماندگار امام زمان ﷺ؛ توجه به حوادث واقعه و پدید آمدن ساعت به ساعت موضوعات جدید. در ادامه به برخی راهکارها در این باره اشاره می‌شود: لزوم پاسخ‌گویی به نیازهای فقهی نظام، مواجهه با پرسش‌های بی‌شمار و مقابله با امواج ضلال و نه فقط کتاب‌های ضلال؛ داشتن دید جهانی و ورود منطبق با ضوابط شناخته شده اجتهاد از سویی و کارا از طرف دیگر به عرصه‌های نوپیدا و گفت‌وگو از فقه‌الاداره؛ توجه به فلسفه فقه به عنوان دانشی که باید به پرسش‌های بنیادینی چون گستره شریعت، روش‌شناسی اجتهاد، بررسی مناسبات دانش‌های مرتبط،

چینش متعارضد حلقوی و هرمی نصوص و ده‌ها مسئله دیگر پردازد.

■ استاد غلامرضا فیاضی و علوم عقلی

همان‌طور که برای فقه، اصول را به عنوان منطق فهم لازم داریم، برای اصول موجود، علوم عقلی لازم است و آشنایی با علوم عقلی، پایه برخی از مسائل استنباطی فقه است که در این جا باید به عقل مراجعه کرد. علوم عقلی، ضرورتی از ضرورت‌های حوزه است.

وظیفه ما این که اسلام را تبیین کنیم نه فلسفه را؛ فلسفه، منطقی است برای فهم اعتقادات؛ چه به طور مستقل و چه از متون دینی.

■ استاد محمد فتحعلی خانی و علوم انسانی

مسئله علوم انسانی از آغاز پیروزی انقلاب اسلامی مورد توجه بزرگان حوزه قرار گرفت و متعاقب آن، فرمانی از سوی حضرت امام علیه السلام برای بازسازی علوم انسانی خطاب به جامعه مدرسین صادر شد. بنابراین این موضوع در حوزه علمیه موضوع تازه‌ای نیست.

حوزه علمیه می‌تواند در حل مشکلات علوم انسانی با همه ابعاد آن وارد شود چنان که وارد شده و موفقیت‌هایی هم داشته است. اگر برای علوم انسانی در حوزه مشکلی هست و رسالتی اگر بردوش حوزه درخصوص علوم انسانی وجود دارد بدون توجه به وضعیت علوم انسانی در کل کشور قابل فهم و حل نیست. مشکل کانونی علوم انسانی در کل کشور در بحث‌های بنیادین و فلسفی علوم انسانی و هم‌چنین در بخش کاربرد و استخدام علوم انسانی است.

مشکل امروز ما این است، که علوم انسانی در کشور ما کاربردی نشده و ابعاد مختلف تاریخی، علم‌شناختی، جامعه‌شناختی و روان‌شناختی وجود دارد که باعث شده علوم انسانی در کشور ما کاربردی نشوند. این علوم واجد درون‌مایه‌های غیر اسلامی بودند و منافی و معارض با فرهنگ بومی و اعتقادات ما بوده که باعث شده تولیدی صورت نگیرد و علوم انسانی ما به جای توجه به کاربرد و ورود به عرصه عمل، تبدیل به یک کالای لوکس شود که در دانشگاه‌های ما دادوستد می‌شود.

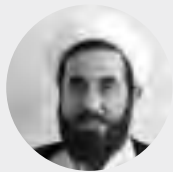
■ استاد عباس کعبی و شاخصه‌ها و الزامات

حوزه برنامه‌ریز و آینده‌ساز

در این جا به راهکارهایی اشاره می‌شود: باید در هرگونه برنامه‌ریزی معطوف به ساخت آینده، متن حوزه جوان و با عزم و اراده و انقلابی و با روحیه بسیجی و جهادی را در نظر گرفت؛

حوزه با انگیزه و عزم جدی برای تحول؛ حوزه پایبند به اصالت‌ها و سنت‌های ریشه‌دار و سلف صالح، پرتحرک، با استعداد، اثرگذار بر دین و دنیای مردم، سرشار از فضیلتی و متعهد و کارآمد، دارای برنامه و سیاست‌گذاری و مدیریت؛ جامعه مدرسین یکی از فرصت‌های حوزه است؛

تدوین بیانیه مأموریت روحانیت بر اساس مهندسی تبلیغ، سامانه تبلیغ بر پایه تولید پیام، پالایش پیام، توزیع پیام و مصرف پیام و استفاده از آن پیام؛ تولید علم بر پایه مجتهدپروری و تلاش برای حفظ نظام.

■ استاد محمدمهدی مومنی و تبلیغ به شیوه

سنتی و حفظ و تقویت جایگاه آن

در طول تاریخ اسلام، روحانیت و حوزه‌ها با چنین استقبال مردم به خصوص در بین نسل جوان و شرایط مثبت کاری روبه‌رو نبوده و به همین دلیل دشمنی دشمنان نیز بیشتر شده است. مطالبات مردم از روحانیت دو چیز بیشتر نیست: یکی، علم و دیگری، تقوا و پاکی، به گونه‌ای که تمامی خدمات در عرصه‌های گوناگون مبتنی بر این دو امر باید باشد.

حوزه تبلیغ باید با آشنایی با شگردهای دشمنان در دین‌گریزی و معنویت منهای دین، به مقابله صحیح و منطقی با آن‌ها پردازد. تبلیغ صحیح می‌تواند جوانان و نسل امروز را از این گرفتاری نجات بدهد. آنچه به عنوان عنصری تعیین‌کننده در سیاست‌گذاری کلان تبلیغ مهم و مؤثر است درک شرایط از موضع نگاه ولایت است. از این‌رو، مبلغ باید به گونه‌ای باشد که آنچه می‌گوید عامل به آن باشد. راهکارهایی جهت ساماندهی امر تبلیغ به شرح ذیل مد نظر است:

تشکیل انجمن تبلیغ در کنار دیگر انجمن‌های علمی و فرهنگی حوزه؛ تشکیل اتاق فکر عالی؛

تبیین شاخصه‌های عرصه تبلیغ دینی جهت نهادینه کردن ارزش‌های واقعی در جامعه؛

تنظیم آیین‌نامه تبلیغ و شرایط مبلغان؛ تعیین مرزبندی‌های تبلیغی و جلوگیری از تشتت آرا؛

طبقه‌بندی مبلغان از نظر سطوح مختلف علمی؛

تقویت انجمن خطبای برتر؛

تنظیم متون درسی ویژه منبر؛

برگزاری سمینارهای تبلیغی و انتقال تجربیات؛

برگزاری کارگاه‌های تبلیغی با محوریت موضوعاتی از قبیل روان‌شناسی تبلیغ، روان‌شناسی اجتماعی، جامعه‌شناسی وامثال آن‌ها؛

طراحی در یافتن مخاطبان جدید در سطح جامعه؛

شناسایی و تقویت ظرفیت‌های جدید تبلیغی؛

جلوگیری از حضور غیر متخصصان در حوزه تبلیغ به ویژه تبلیغات خانگی و بازداشتن از نشر خرافات؛

تقویت گفتمان‌های دینی در سطح مختلف؛ گسترش فضاهای تبلیغ؛

ارتباط حوزه تبلیغ با مرکز پاسخ‌گویی به شبهات؛

ایجاد کانون مبلغان مرتبط با تبلیغات خارج از کشور و استفاده بیشتر از فرصت‌های تبلیغی مستعد در خارج.

▪ استاد احمد مبلّغی و ارتقای علمی، مهارتی و جایگاهی

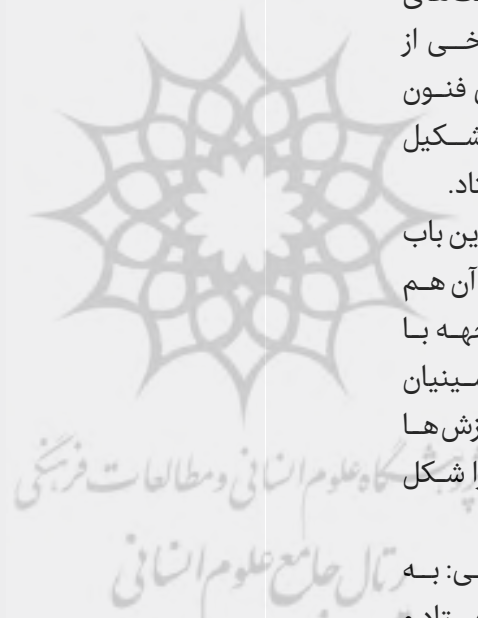
مباحث را در سه محور خلاصه ارائه می‌شود: نخست، توسعه و ارتقای علمی: اکتفا به توصیه در ارتباط با این که باید ارتقای علمی پیدا کرد کفایت نمی‌کند، بلکه ضرورت دارد بسترها و زیرساخت‌های توسعه علمی را ایجاد کنیم. برخی از این زیرساخت‌ها عبارتند از: احیای فنون فقهی، تخصص‌های فقهی، تشکیل فرهنگ مطالبات متوجه به استاد.

دوم، توسعه و ارتقای مهارتی: در این باب می‌توان به یک مهارت اشاره کرد و آن هم مهارتی است، که ما از طریق مواجهه با جهان می‌توانیم حاصل کنیم. پیشینیان ما با سفرهای علمی، بخشی از ارزش‌ها و میراث بزرگ فقه ما و علوم ما را شکل دادند.

سوم، توسعه و ارتقای جایگاهی: به معنای ارتقای جایگاه در مناسبات استاد و شاگردی. باید تلاش کنیم جایگاه استاد بر اساس سنتی که داریم ارتقا پیدا کند. استاد همیشه در مدار و محور بوده و این در مدار و محوربودن را از دو جهت می‌توان اشاره کرد: یکی، استاد علاوه بر این که کلاس درسش ارائه دهنده مطلب بوده

کلاسش بایستی ارائه دهنده ادب باشد. جایگاه استاد باید فرادرسی هم باشد. هم‌چنین در زمینه توسعه و ارتقای جایگاهی می‌توان به ارتقای کیفی نقش استاد در منظومه تحول در مدیریت حوزه اشاره کرد. پیام تحول‌گریز از آشفتگی است؛ اجتناب از فروغلتیدن و تصمیم‌سازی‌های سامان نیافته، گزینشی و اتفاقی.

تحول، یعنی مسئولیت‌پذیری در قبال رو به نابودی رفتن مجموعه‌هایی فراخ از فرصت‌های فراروری حوزه، اسلام و تشیع. تحول به تعبیر دیگر، از یک‌سوی منظومه‌سازی منابع انسانی است و به تبع آن، اقدام به رفتارهای منظومه‌ای؛ از سوی حوزویان می‌باشد. وقتی معنای تحول این است؛ بنابراین باید جایگاه استاد در این منظومه تعریف شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی